

Åsa Magnusson
I en annan klass

Emma Leijnses böcker om den svenska skolan

»Skolan är ett av de områden som kommer att debatteras flitigt inför valet i höst. Den har under lång tid beskrivits som en lekplats för klåfingriga politiker, där nya metoder och tekniker har avlöst varandra i en strid ström, vilket har försvårat för såväl elever som lärare att finna studie- och arbetsro. Syftet må vara gott, men under de senaste tjugo åren har skolresultaten i den svenska skolan sjunkit.«

Det är i mitten av januari, vårterminen har börjat och jag läser högt ur Stéphane Hessels bok *Säg ifrån!* (2011) för eleverna som går första året på det gymnasium där jag arbetar. Stéphane Hessel var aktiv i den franska motståndsrörelsen, hamnade i koncentrationsläger men överlevde andra världskriget. Därefter följde ett livslångt engagemang för fred och jämlikhet och han var en av dem som var med och arbetade fram deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna. Vid 93 års ålder skrev han texten jag nu läser. Han delar med sig av sina erfarenheter och uppmanar kommande generationer att fundera över vad som gör dem upprörda, vad som väcker deras engagemang. Det är där, menar han, som vår vilja till att vara aktiva medborgare börjar.

Emma Leijnse arbetar som journalist på Sydsvenskan och har fokus på utbildningsfrågor. Hennes senaste bok, *I en annan klass: Ett reportage om skillnaderna i den svenska skolan* (2022), har nyligen kommit ut. Tidigare har hon skrivit *Godkänt? En reportagebok om den svenska skolan* (2012) och *Fördel kvinna: Den tysta utbildningsrevolutionen* (2017). Likt många andra lyfter hon fram skolan som en av de absolut viktigaste platserna för arbetet med demokrati och jämlikhet. Det är ingen slump att regissören Linus Fellbom väljer att ta sitt avstamp i Folkskolereformen 1842, när alla barn fick rätt att gå i skolan, i galaföreställningen som sänds i SVT i samband med firandet av demokratin hundraårsjubileum. Inte heller att Emerich Roths sista text, som han skrivit tillsammans med lära-

ren Petter Jenner, får rubriken »Skolan är vårt främsta verktyg mot gängkriminalitet« (DN 24/1 2022). Innan han gick bort hann Roth göra över tusen skolbesök där han berättade om sina erfarenheter av Förintelsen. Ett långt och viktigt engagemang.

Skolan är ett av de områden som kommer att debatteras flitigt inför valet i höst. Den har under lång tid beskrivits som en lekplats för klåfingriga politiker, där nya metoder och tekniker har avlöst varandra i en strid ström, vilket har försvårat för såväl elever som lärare att finna studie- och arbetsro. Syftet må vara gott, men under de senaste tjugo åren har skolresultaten i den svenska skolan sjunkit. I Leijnses tidigare bok *Godkänt?* försökte hon ta reda på varför. Hennes svar rymde allt ifrån stressade lärare som har fått fler och fler arbetsuppgifter att hantera till marknadens intåg i skolans värld. Även undervisningens utformning lyfts fram och hon ger flera goda exempel. Formativ bedömning är ett av dem, en metod som förordar löpande bedömning under arbetsprocessen, vilket skolforskaren John Hattie pekar på som en av de viktigaste komponenterna i en lyckad undervisning. Ett annat är klassrum med flera närvarande pedagoger istället för specialklasser, där elever plockas bort från den ordinarie undervisningen. En av fördelarna med att blanda elever med olika kunskapsnivå är att det har visat sig leda till ett bra skolresultat. Metoderna har anammats av många skolor och lyfts fram av Skolverket. På en del håll har det gett

resultat, på andra inte. Varför ser det ut så? Svaret finns kanske i ytterligare en sak som Leijnse tar upp i samma bok och vidareutvecklar i *I en annan klass*, nämligen likvärdighet. I *Godkänt?* skriver Leijnse att begreppet »likvärdighet« länge har varit populärt, men att det med åren har visat sig vara ett begrepp som har urholkats. Om det under 1980-talet handlade om att erbjuda samma skola för alla elever så finns det i dag ingen gemensam väg till det som likvärdigheten förväntas leda fram till: att eleverna ska få godkänt. Likvärdighet idag kan handla om att få välja skola eller att starta en profilklass. Något som bidrar till segregation, vilket sker i likvärdighetens namn, menar hon.

Om det under 1980-talet handlade om att erbjuda samma skola för alla elever så finns det i dag ingen gemensam väg till det som likvärdigheten förväntas leda fram till: att eleverna ska få godkänt. Likvärdighet idag kan handla om att få välja skola eller att starta en profilklass. Något som bidrar till segregation, vilket sker i likvärdighetens namn, menar hon.

I förordet till *I en annan klass* skriver Leijnse att Skolverket brukar dela in Sveriges elever utifrån tre bakgrundskriterier: kön, svensk eller utländsk bakgrund (en elev med svensk bakgrund är född i Sverige och har minst en förälder som också är det) och föräldrarnas utbildningsnivå. Man vet att de här faktorerna spelar stor roll för elevernas skolresultat. Skillnaderna i betyg mellan elever med olika bakgrundskriterier är så stor att man kan fråga sig om de har gått i samma skola. Leijnse undrar hur skolledningar och lärare arbetar för att elever med helt skilda förutsättningar ska klara samma mål i skolan och om de lyckas med sitt uppdrag. Vad gör det med elevernas syn på sig själva och på varandra? Och så den brännande frågan: hur påverkas samhället i längden när vi i allt högre grad delas upp redan i skolan?

För att få svar på frågorna har Leijnse valt att följa två klasser under deras mellanstadietid. Det har resulterat i reportage om skolans vardag som man önskar att många, inte minst våra skolpolitiker, skulle ta del av. I intervjuer, men framförallt genom att hon har befunnit sig på plats i olika situationer och iakttagit det som händer, växer svaren fram. För att inte peka ut vare sig skolor, elever eller lärare har de fått fiktiva namn

i boken. Skolorna har hon döpt till Claraskolan och Gustavsborgsskolan. Den senare ligger i Malmö och den förra i Lund. Sedan 1990 är det kommunerna som har det övergripande ansvaret för skolan och bestämmer hur mycket resurser de vill lägga på den. Eftersom bakgrundskriterierna ser väldigt olika ut i olika kommuner har en återkommande fråga i skoldebatten varit kommunaliseringen av den svenska skolan. En kommunalisering har för övrigt även skett i Finland, ett land som brukar lyftas fram som en förebild, utan att det verkar ha fått samma effekt där.

Om man jämför Malmö och Lund med varandra har den förra kommunen långt fler områden av den typ som Gustavsborgsskolan ligger i. Där är över sextio procent av invånarna födda utanför Norden. Av de vuxna är det fler som bara har gått i grundskolan än som har läst på högskola. Var femte elev som kommer till skolan är nyanländ. Dessutom ligger barnfattigdomen i Malmö högt över alla andra svenska kommuner, skriver Leijnse. I Lund kommer många barn från en bakgrund som liknar den som eleverna på Claraskolan har. Här bor de flesta barnen i villa eller radhus och deras föräldrar har arbeten som exempelvis arkitekter och lärare.

Ändå var det betydligt svårare för Leijnse att få tillgång till en skola där barnen kommer med de här förutsättningarna, skriver hon, men till sist får hon lov att följa klassen på Claraskolan, som tillhör de skolor som visar goda skolresultat. Leijnse drar slutsatsen att det finns en ovilja att koppla samman betydelsen av elevernas olika förutsättningar med deras skolresultat. Skolor med bra resultat vill gärna hålla fram välutbildade och engagerade lärare, lyckade pedagogiska satsningar och noggranna uppföljningar som förklaring. Men det är bara en del av förklaringen, den enskilt viktigaste faktorn på gruppnivå, menar Leijnse, är elevernas hemförhållanden. Varför nämns det inte oftare i skoldebatten?

Gustavsborgsskolan och Claraskolan utgör delar av samma skolsystem ändå skiljer de sig åt på flera punkter. En stabil lärarkår ökar förutsättningarna för att en skola ska kunna utveckla fungerande metoder, men medan Claraskolan har liten omsättning av lärare och närmare nittio procent av dem är behöriga så har över hälften av lärarna på Gustavsborgsskolan tillfälliga kontrakt och bara femtio procent av dem är behöriga. För eleverna på Gustavsborgsskolan är skolan en viktig plats när det gäller att hitta vägen in i det svenska samhället och inte sällan är det barnen som hjälper sina familjer att bygga

Eva Leijnse. Foto: Lars D. Areberg.

broar mellan det nya landet och det gamla. Till skillnad från föräldrarna i Claraskolan ifrågasätter inte föräldrarna i Gustavsborgsskolan lärarnas arbete. De litar på dem och de står på deras sida.

De flesta politiska partier skulle ställa sig bakom principen att alla ska få samma chans, ändå leder dagens politik till det som Leijnse kallar pedagogisk segregation. I *Godkänt?* skriver hon att det fanns en stark demokratisk tanke bakom den enhetliga grundskolan när den skapades. Grundskolan skulle spegla den blandning av människor som finns i samhället utanför, där människor med olika bakgrund, styrkor och svagheter ska försöka leva och verka under samma villkor. I en god demokrati planteras fröet till en demokratisk människosyn redan här genom att eleverna får en erfarenhet av att människor är lika mycket värda fastän de är olika.

I en intervju i DN (16/1 2022) säger Leijnse att det nästan inte finns något land där ojämlikheten har ökat så mycket som i Sverige under de senaste tjugo åren.

Trots det saknas det politiska röster som kräver förändringar på det här området. Att förorda blandade elevunderlag kanske inte leder till kortsiktiga opinionsmässiga vinster, men om man i samma veva nämner att tillväxten kommer att bli lägre i ett land som inte tar vara på sina resurser, kanske fler skulle lyssna. Argumentet om ekonomiska följder väger ofta tungt.

Om Stéphane Hessel hade hunnit läsa Leijnses böcker hade han förmodligen blivit upprörd och frågat sig varför inte fler människor utnyttjade sina medborgerliga rättigheter för att försöka vara med och påverka de orättvisor som uppstått i den svenska skolan och i förlängningen i det svenska samhället. Och vi borde kanske fråga oss om det verkligen finns anledning att med höguret huvud fira den demokrati som nu fyller hundra år. ■